

De inwerking van groepen op elkaar

Het begrip samenwerken bij Helen Parkhurst

René Berends
Versie 1, juli 2008

Inleiding

In het online woordenboek van Van Dale¹ staat het volgende over samenwerken: sa-men-wer-ken: gemeenschappelijk aan eenzelfde taak werken => coöpereren, samendoen.

Er zijn veel verschillende termen in gebruik om ongeveer hetzelfde mee aan te duiden. We inventariseren: samenwerken, samenwerkend leren, coöperatief leren, partner leren, maatjes leren, tutor leren, peer tutoring, reciprocal learning, wederzijds leren, werken met buddy's, elkaar onderwijzen, coöperatieve learning. Het mag duidelijk zijn dat we het bij samenwerken en samenwerkend leren over een containerbegrip hebben.

Wanneer samen werken en samen leren gecombineerd worden, ontstaat het begrip samenwerkend leren oftewel coöperatief leren. In Amerika is het 'cooperative learning'-model voor het onderwijs ontstaan. De Nederlandse onderwijskundige Veenman (2000, 2005) en Van Vugt houden voor dit model bij voorkeur de naam coöperatief leren aan omdat het verwijst naar het oorspronkelijke model van de Amerikanen Johnson & Johnson (1983). Ebbens, Ettehoven & van Rooijen vertalen in 1997 coöperatief leren als samenwerkend leren.

Samenwerkend leren is gebaseerd op een onderwijstraditie die er waarde aan hecht dat kinderen worden opgevoed en onderwezen tot democratisch denken en handelen. John Dewey meende dat de klas een weerspiegeling zou moeten zijn van de maatschappij. Door dagelijkse intensieve samenwerking en interactie met elkaar leren kinderen de democratische principes waar de maatschappij op gebaseerd is. Het is niet voor niets dat burgerschapsvorming tegenwoordig een zeer actueel thema in het onderwijs is. Samenwerkend leren draagt er ook toe bij dat leerlingen respect krijgen voor het pluralisme in een multiculturele samenleving. Samenwerkend leren is zo verbonden met de strijd tegen racisme en het streven naar integratie: door samen te werken kunnen vooroordelen doorbroken worden en wederzijds begrip en acceptatie bereikt worden, is het idee. Onderwijssociologisch is het inzicht ontstaan dat mensen in situaties waarin men samenwerkt resultaten vaak beter dan waar mensen elkaar beconcurreren. Het is overduidelijk dat daarom het leren samenwerken een belangrijk onderwijsdoel is. Leertheoretisch zijn er inzichten waaruit blijkt dat kinderen effectief leren als ze samen actief zijn en kunnen leren van elkaars ervaringen.

Samenwerken wordt in dalton-Nederland algemeen als een van de drie daltonprincipes gezien, naast vrijheid en zelfstandigheid. Men baseert zich daarbij ook op authentieke teksten van Helen Parkhurst. Zij heeft in haar teksten op verschillende plaatsen zich over samenwerken uitgesproken. In dit artikel geven we hiervan een overzicht.

Het begrip samenwerken bij Helen Parkhurst

Van der Ploeg (2007) stelt: ‘Het spreekt voor Parkhurst vanzelf dat mensen van elkaar afhankelijk zijn en hierom voor elkaar verantwoordelijk zijn. De wederzijdse afhankelijkheid en verantwoordelijkheid gelden voor zowel individuen als groepen onderling. Deze socialiteit mag in het onderwijs niet miskend en tegengewerkt worden, zoals dat volgens Parkhurst in de traditionele school veelal gebeurt, maar moet juist onderkend en bevorderd worden.

Sterker nog: idealiter functioneert de school als sociale gemeenschap, een werkgemeenschap van leerlingen en leraren. Is de school echt een gemeenschap dan ervaart het kind hoe afhankelijk het is van anderen en hoe afhankelijk anderen zijn van hem, dan leert het kind onwillekeurig antisociaal en asociaal gedrag af, dan went het kind even onwillekeurig aan samenleven en samenwerken en dan raakt het kind ermee vertrouwd dat het als lid van de gemeenschap ‘a co-worker (is) responsible to, and for, the whole’ (EDP, p. 17)’

Herhaaldelijk benadrukt Parkhurst dat de kern van het daltonplan is dat de school een sociale gemeenschap wordt. Bijvoorbeeld aan het eind van *The Plan in Principle*, hoofdstuk 2 van EDP, waar ze alles nog eens samenvat: ‘the Dalton Plan ... suggests a simple and economic way by means of which the school as a whole can function as a community’ (EDP, p. 24). Alleen zo kan het onderwijs recht doen aan de menselijke socialiteit.’

Parkhurst geeft aan dat het samenwerken een pedagogisch doel impliceert. Het leven op school moet een gemeenschapsleven zijn waar kinderen elkaar leren respecteren en een gedeelde verantwoordelijkheid leren dragen. ‘De waarde van gemeenschapsleven ligt in de dienst die het bewijst door elk vrij individu die er deel vanuit maakt er voortdurend van bewust te maken dat hij, als lid, medewerker is en verantwoording schuldig aan en verantwoordelijk voor het geheel (EDP, 1922).’

Een van de uitgangspunten van het daltononderwijs, zoals Helen Parkhurst vermeldt in EDP is het samenwerken. Parkhurst noemt dit het inwerken van groepen op elkaar. Parkhurst sluit met haar gedachten aan bij de Amerikaanse filosoof, psycholoog en onderwijsvernieuwer John Dewey. Hij zegt het volgende: ‘Het doel van democratisch onderwijs is niet alleen een individu tot een intelligente deelnemer te maken van de groep waarmee hij onmiddellijk te maken heeft, maar om verschillende groepen in zo’n voortdurende interactie te brengen dat geen enkel individu het zou wagen zich niet van anderen aan te trekken (Dewey, 1916).’ In dit citaat doelt Dewey op verantwoordelijkheid en betrokkenheid die je ervaart als je in een groep werkt, zoals in de klas. Je voelt je als individu in de groep toch betrokken bij elkaar en je gaat voor het zelfde doel en je wilt dat iedereen het haalt. Om het doel te behalen, heb je elkaar nodig door te communiceren en samen te werken.

Over samenwerken op school zei John Dewey (1916) het volgende: ‘Een school kan geen afspiegeling zijn van de sociale ervaring die de vrucht is van het gemeenschapsleven, als niet alle onderdelen of groepen die intieme verhoudingen met elkaar ontwikkelen en die onderlinge afhankelijkheid die, buiten de school, mensen en volkeren samenbindt (...) Het is nodig dat kinderen in de klas de grenzen van de

vrijheid ervaren, bespreken en met elkaar tot duidelijke, aanvaardbare afspraken te komen. Zo werken ze aan de groei naar volwassenheid. Vrijheid en plicht moeten aan iets beleefd worden.’

Dewey is van mening dat je alleen op school leert als de situaties op school authentiek zijn. Je kunt geen lessen op school geven zonder samen te werken, terwijl je in het ‘echte leven’ dit wel van je verwacht wordt. Helen Parkhurst wil de kinderen opvoeden tot mensen zonder vrees. Hieronder verstaat zij mensen met een vooruitziende blik, die plannen kunnen ontwerpen, die hun zaakjes kennen, kortom: mensen die vol zelfvertrouwen in de wereld staan. Als je leerlingen niet leert samenwerken, krijg je ook geen onbevreesde mensen. Samenwerken zou deze mensen dan vreemd zijn, waardoor ze een stuk minder zeker in de wereld staan.

Hoe wil Helen Parkhurst het samenwerken nu in de praktijk zien? Naar ons idee vat het volgende stuk dit goed samen: ‘The pupils complement each other, they are dependent on each other, whether strong or weak. Parkhurst meant by this principle to stimulate the "true way of life" in education, anticipating its effects on society. In her educational vision, the class was more a ‘unit of organisation’ than an ‘unit of teaching’. The inter-connection of children within the class is more important than the sum of the individual pupils.’ⁱⁱ

Samenwerking noemt Helen Parkhurst het tweede principe van het Dalton Laboratory Plan. Ze noemt dit ‘de inwerking van groepen op elkaar’. Ze sluit hier aan bij inzichten van Dewey: ‘Het doel van democratisch onderwijs is niet alleen een individu tot een intelligente deelnemer te maken van de groep waarmee hij onmiddellijk te maken heeft, maar om verschillende groepen in zo’n voortdurende interactie te brengen dat geen enkel individu het zou wagen zich niets van anderen aan te trekken’.

Helen Parkhurst plaatst het begrip ervaring tegenover cultuur, dat het oude onderwijs vertegenwoordigt. Zij wil beide bereiken en met elkaar verzoenen. Het verweven van cultuur dient een vorm van ervaring te zijn. Daarvoor moet de school gereorganiseerd en als laboratorium worden, waar leerlingen experimenteren en in gemeenschap leven en werken. Dat stimuleert en houdt de belangstelling in stand. Zo oefent het in echte ervaringen, waarnaar in elk jeugdig hart een hunkering bestaat.

Samenwerken moet onderscheiden worden van sociale vorming. Je zou kunnen zeggen dat pedagogisch en didactisch samenwerken onderscheiden kunnen worden. Verder kan gezegd worden dat er in het verleden eerder het accent gelegd werd op samen werken dan op samen werken. We weten nu dat kinderen in interactie met elkaar leren en daarna pas in interactie met de leerkracht. Wat dat betreft kan er ook nog het onderscheid gemaakt worden in samenwerken als didactisch middel en als pedagogisch doel.

Helen Parkhurst vindt het belangrijk dat kinderen leren omgaan met zichzelf en met anderen. Door de kinderen op school waardevolle ervaringen te laten opdoen kunnen ze worden voorbereid op de samenleving. Bij dat proces van ‘leren voor het leven’ is het belangrijk dat ieder kind in zijn waarde wordt gelaten en dat het zijn karakter en eigenschappen zelf kan ontwikkelen. In het daltononderwijs worden kinderen van jongs af gewezen op hun verantwoordelijkheid, zelfstandigheid en onderlinge samenwerking. Deze principes worden begrensd door de verantwoordelijkheid van

het kind tegenover zichzelf en anderen. Door de verantwoordelijkheid tot handelen, het zelf bezig zijn en zelf ontdekken behoudt het kind leerplezier. De leerkracht kan aansluiten bij de capaciteiten van het kind.

Helen Parkhurst spreekt over democratisch onderwijs. Met democratisch onderwijs wordt bedoeld dat de leerlingen dusdanig met elkaar in interactie worden gebracht, dat ze zich allemaal met elkaar verbonden voelen en ze zich verantwoordelijk voor elkaar voelen. Ze gebruikt hierbij de term gemeenschapsleven. Er moet sprake zijn van samenwerken en wederzijdse beïnvloeding. Deze sociale omgang moet geoefend worden in de school om te voorkomen dat kinderen anti-sociaal worden. De sociale vorming op school dient gezien te worden als een echte leerschool voor het latere leven. Respect is hierbij het kernbegrip. Het ontwikkelen van waardebesef en oordeelsvermogen loopt als een rode draad door de school.

Voor Parkhurst wordt het gemeenschapsleven niet bereikt door het opleggen van regels. Door de leerlingen met elkaar samen te laten werken en de leerlingen bewust te maken van hun verantwoordelijkheden naar de groep zijn geen geschreven regels nodig, deze vloeien voort uit de wil om de taak met elkaar goed uit te voeren. Ieder lid van de gemeenschap zal zich verantwoordelijk voelen en verantwoording verschuldigd zijn. De omgeving en de taak moeten dusdanig door de leerkracht worden georganiseerd dat er voor de leerling keuze is om te kiezen hoe hij de taak wil uitvoeren en in welk tempo. Dan gaat de energie van de leerling naar de taak en de uitvoering hiervan. Negatief gedrag zal hierdoor volgens Helen Parkhurst niet meer voorkomen.

Een sociaal laboratorium

Voor Parkhurst is de school als een sociaal laboratorium, waar kinderen de vaardigheden leren die ze in die samenleving later nodig hebben.

Een democratische instelling vraagt meer dan alleen contact. Echt sociaal leven is meer dan alleen contact. Het is samenwerken en wederzijdse beïnvloeding (interactie). Volgens Parkhurst gaat het om gemeenschapsleven waarin samengewerkt wordt en is er sprake van wederzijdse beïnvloeding (interactie) waarin men intieme verhoudingen met elkaar ontwikkeld, onderling afhankelijk is, zodat mensen en volkeren met elkaar verbonden zijn. Zij gaat ervan uit dat kinderen geleerd moet worden hoe men met elkaar omgaat en samenwerkt. Dat je afhankelijk van elkaar bent en niet zonder elkaar kunt. Dit heeft te maken met interesse in elkaar, respect en verantwoording tegen over elkaar en de omgeving.

Helen Parkhurst maakte in haar eigen praktijk als onderwijzeres gebruik van het samenwerken van leerlingen. Leerlingen mochten aan haar, maar ook aan medeleerlingen om hulp vragen bij het maken van een taak. Het oude klassikale onderwijs stond Helen Parkhurst tegen. In haar daltonvaklokalenplan werkte Helen Parkhurst met grote groepen kinderen. De oudere leerlingen zette Helen Parkhurst in als monitoren voor de jongere leerlingen. Over deze aanpak is veel geschreven, door Helen Parkhurst zelf, maar vooral door anderen.

Het is nodig dat kinderen in de klas de grenzen van de vrijheid ervaren, bespreken en met elkaar tot duidelijke, aanvaardbare afspraken te komen. Zo werken ze aan de groei naar volwassenheid.

Vrijheid en plicht moeten aan iets beleefd worden. Voor Helen Parkhurst is dat iets de taak. Die opdracht wordt de leerling zo gegeven dat hij de leerling verplicht tot werken, maar hem vrijlaat in de aanpak en de wijze van verwerken.

Helen Parkhurst ziet de school als een soort sociologisch laboratorium waar de leerlingen zelf experimenten uitvoeren en niet de slachtoffers zijn van een systeem dat zij niet hebben kunnen mee ontwikkelen. In het Dalton Laboratory Plan functioneert de leerling direct als lid van een sociale groep. Het zorgt ervoor dat elk vrij individu zich voortdurend van bewust is dat hij meewerkt en verantwoordelijk is voor het geheel en dat het daarover verantwoording schuldig is. Daarin ligt de waarde van het gemeenschapsleven.

Helen Parkhurst vond dat de school een afspiegeling, een oefenplaats voor de samenleving moest zijn. Echter, sinds de uitlatingen van Helen Parkhurst is de maatschappij enorm veranderd. Mensen zijn veel individualistischer geworden. Mensen hebben minder het gevoel dat ze deelnemer zijn aan de samenleving, eigen doelen staan voorop. Parkhurst wilde geen geschreven regels en had ze in haar school waarschijnlijk ook niet nodig. Regels konden leerlingen met elkaar afspreken. Deze zullen de leerlingen herkend hebben vanuit de maatschappij waarin zij leefden. Als echter iedereen meer voor zichzelf gaat, heb je meteen regels nodig. Daltonscholen anno 2007 hebben vast en zeker regels nodig om te regelen dat het van belang is samen te werken.

Literatuur:

Biesta, G. & Miedema, S. (1999). *Ervaring en opvoeding John Dewey*. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.

Dewey, John (1916) *Democracy and education*. Bron: http://en.wikisource.org/wiki/democracy_and_education.

Ebbens, Ettehoven & van Rooijen (1997). *Samenwerkend leren: Praktijkboek*. Wolters Noordhoff, Groningen.

Ettehoven, S. (1995) *Samenwerken gaat niet vanzelf goed. Om iets te kunnen, moet je weten hoe het moet in: Vernieuwing*, mrt. 1995

Förrer, M., Kenter, B., Veenman, S. (2000) *Coöperatief leren in het basisonderwijs, CPS onderwijsontwikkeling en advies*, Amersfoort.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1983). The socialization and achievement crisis: Are cooperative learning experiences the answer? *Applied Social Psychology*, 4, p. 199–224.

Johnson, D.W. & Johnson, R.T. (1992). *Implementing Cooperative Learning*, Contemporary Education, vol. 63 no. 3, p.173, Indiana State University.

Greven, L. en N. v.d. Meer (????) *Samenwerken in een lerende school*

Kagan, S. (2003). *Structureel coöperatief leren: hét internationale standaardwerk*. RPCZ Educatieve Uitgeverij, Middelburg.

- Parkhurst, Helen (1922) Opvoeden volgens het daltonplan, in de vertaling van W. de Jong (oorspronkelijke titel: 'Education on the Daltonplan').
- Slavin, R.E. (1995). Cooperative learning: Theory, research and practice (2nd ed). Boston: Allyn and Bacon.
- Vedder, P.(1995) Tutoring kan prestaties verbeteren. Niet alleen goed voor sociale ontwikkeling. In: Didaktief, sept. 1995 5-7
- Veenman. S. (2005). Lezing voor de Stichting Delta-onderwijs, Oosterhout.
- Vugt, J.M.C.G. van (2002) Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs. HB uitgevers, Baarn.
- Vossen, A.(???) Kinderen begeleiden kinderen, Groningen: Wolters Noordhoff Orthovisies 35
- Vossen, A. (1995) Een goede tutor, maar niet vanzelf! Zonder training vooraf werkt het tutorprogramma niet, in: Didaktief september 1995, p. 12 e.v.

Noten:

ⁱ <http://www.vandale.nl/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=samenwerken>

ⁱⁱ <http://www.edith.nl/telmie2/reforped/princ/princ.html>